

## ליל השימורים לונוס

מלטינית: אסף ברטוב

שיר זה, שבבירור נועד להיות מושר עם לחן, הגיע לידינו בלי פרטים על מחברו או נסיבות חיבורו, והוא מתוארך למאה השנייה עד החמישית לספירה. משמו (במקור הלטיני: *Pervigilium Veneris*) אנו למדים שהוא מיועד לחגיגות עבור האלה ונוס, אלת האהבה והיופי הרומית (המקבילה לאפרודיטה היוונית). טיבן ומועדן של החגיגות הללו אף הוא אינו ברור די הצורך, אך מן הטקסט ברור שהשיר חוגג את בוא האביב, ויש יסוד להניח שהחג נחוג אי-שם בין סוף מארס לסוף אפריל. החג כלל ליל שימורים — כלומר לילה של חגיגה, שירה וטיול בחורשות, ללא שינה. השיר שקול במשקל הטעמות ולא במשקל הכמותי האופייני לרוב שירת יוון ורומא מהעת הקלאסית. הוא שקול בטטרמטר טרוכאי קטלקטי (ארבע רגליים של טרוכאים — הברה מוטעמת ואחריה הברה לא מוטעמת — ואז ארבעה טרוכאים נוספים שהאחרון שבהם קטום, כלומר מכיל רק הברה מוטעמת). התרגום מוקדש לנטאשה.

לו יאהב שלא אהב עוד; שָׁאֵהָב כָּבֵר, שׁוֹב יֵאֵהָב.  
מִתְנַגֵּן אָבִיב חֶדֶשׁ כָּבֵר, בְּאָבִיב עוֹלָם נוֹלָד,  
עַתָּה כְּלוּלוֹת לְבָנִי כִנְף הִיא, בְּאָבִיב חֹזֵר נִרְצָה,  
בֵּין צִלֵי עֵצִים, בְּבִקְרָה, הַמְזוּגָת אֶהְבּוֹת  
תִּלְפֹף, תִּזְרִיק בְּתִינוּ, וְתִשְׁרָגֵם בְּהִדְסִים;  
וְנוֹס תִּחֻקֵּק בְּבִקְרָה, יִשׁוּבָהּ עַל כֶּסֶם נִשָּׂא.

לו יאהב שלא אהב עוד; שָׁאֵהָב כָּבֵר, שׁוֹב יֵאֵהָב.

אָז מַדָּם שְׁפוּן שֶׁל מַעֲלָה<sup>27</sup>, מַסְבִּיב הַקְצִיף הֵימָּה,  
בֵּין סוּסִים הוֹלְכִים עַל שְׁתֵּים וּבִינֹת קָהֵל כַּחֲלוּל,  
הוּא הוֹלִיד אֶת וָנוֹס, צָפָה, מִמַּעַרְבֶּלֶת הַנִּכְרֶת.

לוֹ יֵאָהֵב שְׁלֹא אָהֵב עוֹד; שְׁאָהֵב כְּבָר, שׁוֹב יֵאָהֵב.

הִיא אֶת הַשָּׁנָה צוֹבֶעֶת, מַסְגִּילָה בְּנִצְנוֹנִים,  
הִיא חוֹלֶצֶת שָׂד לְאַרְץ, כְּשֶׁפֶּאֱבוֹנִיוֹס<sup>28</sup> מִנֶּשֶׁב,  
אֶל חֵיקוֹ הַחֵם שֶׁל תֵּלָם, הִיא הַנוֹצֶצָה מִטֵּל,  
טַל יֵלִיד אֲוִיר הַלֵּילָה, הִיא זוֹרָה הַלַּח הַדֵּק.  
שׁוּרוֹ, אֵיךְ דְּמָעָה רוֹעֶדֶת, מְשַׁקֵּלָה עוֹד יַעֲקֹרֶה:  
טִיפ־טָפָה בּוֹלְמַת צָנַח, מִתְכַּדְרֶרֶת הַקֵּטָנָה.

שׁוּרוֹ, אֵיךְ סִגְלִי תִפְרַחַת בְּזִכּוּתָהּ גִּלּוֹ צְנִיעוּת:  
זֶה הַלַּח אֲשֶׁר בִּלְיָלָה, כּוֹכְבִּים הֵם מְזִילִים!  
נִצְנוֹנִים נִגְלִים עִם שַׁחַר, טַל מִפְּשִׁיל אֶת גְּלִימָתָם.  
צוֹ עִם שַׁחַר לָהּ לִוְרֵד: "הַנֶּשֶׂא לְבַתּוּלָה!"  
כִּי מַדָּם־קִיפְרוֹס<sup>29</sup> נּוֹצֶרֶה הִיא, גַּם מֵאֲמוֹר<sup>30</sup> בְּנִשְׁיָקָה,  
מַעֲפָר סָגֵל, וְרוּחַ, מִנְצֵן, מֵהֶם נוֹלְדָה.  
לֵהֵט סִמֵּק הַחֲבוּי בָּהּ, מְכֻסָּה הַיּוֹם כְּדָת,  
לֹא תִבוֹשׁ הַמְּאֻרָּסֶת, לַחֲשֹׁף אוֹתוֹ מִחֶר.

לוֹ יֵאָהֵב שְׁלֹא אָהֵב עוֹד; שְׁאָהֵב כְּבָר, שׁוֹב יֵאָהֵב.

27 זכרותו של אורנוס שנכרתה בידי בנו קרונוס והושלכה אל הים ליד קפריסין. על אורנוס, אל מן הדור הראשון (הקודם לטיטאנים) שמגלם את השמים, מסופר שהזדווג עם גאיה (האדמה) ללא הרף, ולא אפשר לילדיהם או לכל חיים אחרים מקום מחיה בינו לבין האדמה. גאיה ביקשה מילדיה, שאותם השליך אורנוס לטרטרוס (אזור לא מוגדר בבטן האדמה, שבו לימים נכלאו הטיטאנים), שיעזרו לה לרסן את תאוותו של אורנוס, וקרונוס היה היחיד מצאצאיה שנענה לבקשתה. הוא קם על אביו וסירסו. אז התרחק אורנוס מגופה של גאיה, וכך נוצר התווך בין השמים לאדמה, והתאפשרו חיים אחרים על הארץ.

28 אלוהות רוח רומית. מקושר לצמחים ופרחים, בדומה לזֵפִירוֹס היווני. מבשר את האביב.

29 היא קפריסין, מקום הולדתה של ונוס לפי המסורת היוונית-רומית.

30 שם לאל האהבה הערטילאי, לעתים נבדל מקופידון ולעתים מזוהה עמו. כאן הכוונה לישות הקדומה, כאחד ממולדיה של ונוס. בהמשך השיר תהא התייחסות מפורשת לאָמור בדמות מוכרת יותר, זו של קופידון נושא הקשת, והוא בנה של ונוס, לא מולידה.

היא פִּלּוֹת צִוְתָה לִלְכֹת אֶל חֲרֻשַׁת הַהֶדְסִים:  
 בְּנֶה<sup>31</sup> צוּעֵד עִם הַבָּנוֹת, אֶךְ הִנָּתַן לְהֶאֱמִין שֶׁ  
 אֲמֹר מִמְּלֹאכֶתּוֹ בָּטֵל הוּא, אִם חֲצִיו עוֹדֵם עִמּוֹ?  
 הִלָּאָה, עֲלָמוֹת; שׁוֹבֵת הוּא, אֲמֹר אֶת נִשְׁקוֹ שִׁמַּט.

לו יאהב שלא אהב עוד; שָׁאֵהב כָּבֵר, שׁוֹב יאהב.

נִצְטוּה לִצְעֵד בְּלִי נִשְׁק, בְּעִירִם צוּה לִצְעֵד,  
 לֹא יוֹכֵל הַזֶּק בְּקִשָּׁת, לֹא בַחֲץ וְלֹא בֶאֱשׁ.  
 אֶךְ הַזֶּהֱרוּ, בְּנוֹתֵינוּ, כִּי יִפֶּה הוּא קוֹפִידוֹן:  
 גַּם כְּשֶׁבְעִירִם צוּעֵד הוּא, אֲמֹר מִזֵּין הֵיטֵב.

לו יאהב שלא אהב עוד; שָׁאֵהב כָּבֵר, שׁוֹב יאהב.

וְנוֹס בְּתוֹלוֹת שׁוֹלַחַת, לָךְ שׁוֹוֹת בְּתַמָּתָן.  
 רַק דָּבָר אֶחָד, בְּתִדְלוֹס<sup>32</sup>, נִבְקֶשׁ מִמֶּךָ: פְּרָשִׁי,  
 אֶל בָּדָם קָרְבֵּן הַפָּרָא, תִּגְאָל זֶה הַחֲרָשָׁה.  
 בְּעֶצְמָה<sup>33</sup> הִיָּתָה פּוֹצֶרֶת, לוֹ יִכְלֶה לִצְנִיעוּתָהּ,  
 כִּי רִצְתָה הִיא שְׁתַּבּוּאִי, לוֹ יָאָה זֶה לְבַתּוּלָה.  
 לְהִקּוֹת הִיָּית רוֹאָה אֲזִי, בְּשִׁלְשָׁה לַיְלוֹת פְּרוּעִים  
 לְהַמּוֹן אָדָם חֲבֵרוֹ, צוּעֵדִים בַּחֲרָשָׁתָהּ,  
 בֵּין פְּרָחִים שׁוֹזְרִים לְכַתֵּר, בֵּין סְכוֹת עוֹטוֹת הַדָּס.  
 לֹא יִחְסְרוּ בְּכֹס<sup>34</sup>, קָרֶס<sup>35</sup>, וְלֹא אֶל הַמְּשׁוֹרְרִים<sup>36</sup>.  
 כָּל הַלִּילָה שְׁמוּרִים הוּא, בְּזִמְרָה נֶרְחִיק שְׁנָה:  
 וְנוֹס לוֹ תִּמְשַׁל בִּיעֵר! אֵת, בְּתִדְלוֹס, נָא פְּרָשִׁי.

לו יאהב שלא אהב עוד; שָׁאֵהב כָּבֵר, שׁוֹב יאהב.

- 31 הלא הוא אֲמֹר הנער, היורה חֲצִי אהבה.
- 32 כינוי לדיאנה, אלת היער והצייד הרומית, שעליה סופר שנולדה באי היווני דָלוֹס. היא הנמענת בבית זה.
- 33 הכוונה לוֹוֹנוֹס.
- 34 שמו הרומי של אל היין, ההילולה, הטירוף והתיאטרון. מכונה גם "המשחרר".
- 35 אלת התבואה והפריון הרומית.
- 36 הלא הוא אֲפֹלוֹ.

וְנוֹס כֹּס מִשְׁפֹּט הַקִּימָה, לֹא עֲטָרָה מִהִיבֶלָה<sup>37</sup> זֶר;  
 שֵׁם, נִשְׁאֵת, תִּגְזֹר צִוְיָהּ, מְלֹוֹה בְּבָנוֹת הַחֵן<sup>38</sup>.  
 הִיבֶלָה, נָא צִמְחֵי פְּרִיחֶיהָ, הֵם תְּנוּבַת כָּל הַשָּׁנָה  
 הִיבֶלָה, כָּסוֹת פְּרָחִים פֶּרֶשִׁי נָא, כְּשִׁדָּה אֶטְנֶה רַחֲבָה.  
 הִנֵּה בָּאוּ בָנוֹת כְּפָרִינוּ, הִנֵּה בָנוֹת מַעֲיִנוֹת  
 תּוֹשְׁבוֹת גִּבְעָה וְיַעַר, הִנֵּה אֶף שׁוֹכְנוֹת הָרִים.  
 עַל כָּלֶם צִוְתָה רַב קָשָׁב אִם הִנֵּער הַמִּכְנָף  
 לְנַעֲרוֹת צִוְתָה – בְּאִמּוֹר אֵל תִּשְׁמָנָה מִבְּטָחָן.

לו יאהב שלא אהב עוד; שְׁאֶהֱב כְּבָר, שׁוֹב יֵאֱהֱב.

לו תֹּרִיק, תִּצַּל צִמְרָת, בְּתַפְרֻחַת צִעִירָה<sup>39</sup>.  
 נִחְגֹּג מָחָר הַיּוֹם בּוֹ אֶתֶר<sup>40</sup> נִשְׁוֹאֵין קָשֶׁר,  
 אֶף אֶת הַשָּׁנָה רִקְעָה, בִּידּוֹ עֵבִי אֲבִיב:  
 אֲזִי כְּגֶשֶׁם בָּא עָלֶיהָ<sup>41</sup>, בְּחִיקָה הַכֹּל־מִזִּין,  
 מִנּוּ בָא מְזוֹן בְּשִׁפְעָה, פְּרִי הָאֵם הַעֲצוּמָה.  
 הִיא בִּלְבַּב מוֹשְׁלַת פְּנִימָה, בְּרוּחָהּ הַמְּמַלְאָה  
 הֵן וְרִידִים וְהֵן הַשְׁכָּל, מַחֲוֹלֶלֶת עַד נִסְתָּר,  
 דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְשָׁמַיִם, דֶּרֶךְ יָם קִבְעָה נְתִיב  
 דֶּרֶךְ פּוֹרִיּוֹת בּוֹטְחַת, כֶּךָ הוֹרִישָׁה לְעוֹלָם  
 אֶף צִוְתָה עָלָיו לְשִׁמְעָה, יָדַע עַל דְּרָכֵי פְּרִיּוֹן.

לו יאהב שלא אהב עוד; שְׁאֶהֱב כְּבָר, שׁוֹב יֵאֱהֱב.

37 עיר בסיציליה, שנודעה בייצור דבש מפרחי בר. כֹּס המשפט עטור פרחים כאלה.

38 שלוש האלות המשניות המכוננות גראטיות (ובהגייה לטינית מאוחרת יותר: גראציות). הן מתוארות כבנות לווייתה של ונוס, ומאצילות השראה וכן על בני האדם, בדומה למוזות. פולחן התרכז סביב חורשות ונחלים.

39 שורה תלושה זו היא רק אחת השורות המפוקפקות בטקסט המשובש שהגיע לידינו. החוקרים חלוקים בדעותיהם לגבי הסידור הנכון של השיר.

40 ישות אלוהית עמומה מן הדור הראשון (הקודם לטיטאנים) הקשורה לשמים ולאוויר הגבוה (להבדיל מהאוויר ה"רגיל" שבני האדם נושמים).

41 המקורות היווניים מתארים שני זיווגים לֶאֱתֶר: הראשון עם הַמְרָה (יום), והשני עם גַאִיָה (האדמה). כאן מתואר זיווגו עם אלה בלי לנקוב בשמה. התיאורים מתאימים לגאיה, האדמה, אך תיתכן כאן גם קריאה שלפיה המשורר מתכוון לוֹוֹנוֹס.

פְּרִי בְּטָנָה, עֲלִית טְרוּיָאנִים, הִיא לְרֹמָאִים הַפְּכָה:  
 הִיא לְבָנָה אֶת בֵּת לְאוֹרֶנְטוּס<sup>42</sup>, הָעֲנִיקָה כְּכֹלָה,  
 אֲזִי אֶת בְּתוּלַת הַקֹּדֶשׁ, הָעֲנִיקָה הִיא לְמֶאֱרֵס<sup>43</sup>,  
 הִיא אַף נְשׂוּאִים סְבִינִים<sup>44</sup>, לְבָנֵי רֹמּוּלוֹס עֶרְכָּה,  
 כֵּן מִרְמָנִים וּקְוִירִיטִים<sup>45</sup>, עַד לְאַחֲרוֹנֵי הַדּוֹר,  
 הִיא נִתְּנָה גַם אִם גַּם נָכַד, (הוּא קִיסָר) לְמִיסָד<sup>46</sup>.

לו יאהב שלא אהב עוד; שָׁאֶהָ כָּבֵר, שׁוּב יֵאָהֵב.

עֲנָג מַעֲבֵר שְׂדוּתֵינוּ; כָּל הַכֶּפֶר בְּנוֹס חֵשׁ;  
 אֲמֹר בַּעֲצָמוֹ, בֶּן וְנוֹס, הֵן בְּכֶפֶר נוֹלָד, סוֹבְרִים.  
 הִיא אֶל חֵיק אוֹתוֹ הִרְיָמָה, שֶׁם מִשְׁשָׁדָה בְּרָאוּ.  
 בְּנִשְׁיָקוֹת פְּרָחִים אֶת נֶעֶר זֶה הִזְיָנָה בְּרֻכּוֹת.

לו יאהב שלא אהב עוד; שָׁאֶהָ כָּבֵר, שׁוּב יֵאָהֵב.

42 לאורנטוס היא הבירה העתיקה של הלאטינים, השוכנת במישור החוף של לאטיום, כ-15 ק"מ ממרכז רומא. לפי האגדה הרומית, הגיבור הטרויאני איינאס, בנם של נסיך טרויה אנכיסס ושל ונוס, הגיע ללאטיום והתקבל בברכה על-ידי לאטינוס, מלך הלאטינים, ואף זכה ביד בתו, לוויניה, והפך למלך הלאטינים לאחר לאטינוס. לוויניה זו היא "בת לאורנטוס" כאן.

43 המשורר מונה זיווג חריג נוסף באגדת הולדת רומא, כמסופר אצל ההיסטוריון טיטוס ליוויוס: רָאָה סִילְבִיָּה, בתו של נומיטור, מלך העיר אלבה לונגה, אולצה להתקדש כבתולה במקדש וְסֶטָה (אלת האח, הבית והמשפחה), לאחר שאחיו הצעיר אמוליוס השתלט על כס המלוכה בכוח הזרוע. על אף נדר הבתולין הרתה רָאָה סִילְבִיָּה תאומים, וטענה שהרתה למארס, אל המלחמה. משנולדו, ציווה אמוליוס להרוג את התאומים, אך העבד שנשלח לבצע זאת ריחם עליהם והותירם שטים על נהר הטיבר, אשר עלה על גדותיו והותירם על גדת הנהר, שם אספה אותם לחיקה ואבה שְׁפֹלָה וגידלה אותם. התאומים, רָמוֹס וְרֹמּוּלוֹס, גדלו והנהיגו קבוצת אנשים, ולימים יסדו את רומא.

44 רמז לפרק נוסף באגדה, מעשה חטיפת הנשים הסאביניות: רומולוס ואנשיו נזקקו לנשים כדי להקים משפחות ולהתבסס בעיר החדשה שהקימו. לאחר שניסו לזכות בנשים נישואין עם עמים שכנים, בהם הסאבינים, לשווא, החליטו לחטוף נשים בערמה: רומולוס הכריז על חג גדול והזמין את כל עמי הסביבה, ובמהלך החגיגות נתן אות לאנשיו, אשר בבת אחת חטפו את נשות הסאבינים ואיימו על הגברים הסאבינים בנשק. לאחר המעשה השיא רומולוס את הנשים לגברים רומאיים, ואף הבטיח להן זכויות מפליגות ביחס לתקופה, כגון הזכות להיות בעלות רכוש. לפי האגדה, עם הזמן סלחו הסאביניות על חטיפתן, ושיתפו פעולה עם הרומאים. לימים התאגדו הסאבינים ותקפו את רומא, ואף הצליחו לכבוש את המבצר בראש הגבעה הקפיטולינית. ניטש קרב מר, עד שהנשים הסאביניות רצו אל תוך שדה הקרב והפצירו בשני הצדדים לחזור מן ההרג "שלא להותירנו יתומות ואלמנות", ובהשפעתן נכרתה ברית שלום. הרָאֲמָנִים היו אחד משלושת השבטים שלהם חילק רומולוס את הרומאים לאחר השלום עם טאטיוס.

45 קוורירטים הוא כינוי עתיק לאזרחי רומא, על שם האל הקדום קוורירינוס. הכוונה כאן לדור המייסדים, הראמנים והראשונים להיקרא קוורירטים.

46 המשורר קושר את עיקר תולדות רומא, מן האגדה הקדומה עד וכולל שיאה, כבר בעת ההיסטורית – הקיסר – בקשר סיבתי ישיר למושא ההלל בשיר, ונוס.

תַּחַת שֵׁיחַ אַחִירָתָם מִתְרוֹחִים טְלָאִים בַּצֵּל,  
עֲדָר בְּרוּעָה בּוֹטִיחַ, בְּרִית לָהֶם עֲמוֹ כְּרוּתָה.  
שֵׁם בַּצֵּל כְּבָשִׁים תַּפְעִינָה, לְצִדֵּן בַּעֲלֵיהֶן:  
וְנוֹס צִפְרִים הָעִירָה, תֵּת קוֹלָן בְּשִׁיר נוֹגֵן.  
בְּרַבּוּרִים גֶּרוֹן הִצְרִידוּ, צִרְחָתָם מִלֵּאָה בְּרֻכּוֹת:  
תַּחַת צֵל שְׁטָה הַשִּׁיבָה פְּרוֹקְנָה<sup>47</sup> לְקוֹלָם בָּרֵן,  
עַד נִדְמָה כִּי יָפִי הָאֵהָב בְּקוֹלָה הֵן מוֹשֵׁר,  
לֹא שׁוֹעֵת אַחוֹת נַחֲמָסֶת, טָרַף קָל לְבַעֲלָהּ.

כֶּף הִיא שָׂרָה; לָנוּ – אֵלֶם. אֲבִיבִי מִתִּי יָבּוּא?  
אִמְתִּי כְּדוֹר אֲשִׁירָה? אִמְתִּי אַחֲדֵל לְשִׁתְּקָ?  
מוֹנֶה בְּשִׁתְּיָקָה אֲבָדָה לִי, אָף אֶפּוֹלוֹ אֵין רוֹאִי.  
כֶּף הַשְׁמִידוֹ אֶת אֲמִיקְלָאִי<sup>48</sup>, בָּהּ שִׁתְּיָקָה הֶרְסָה שׁוֹתְקִים.  
לוֹ יֵאָהֵב שְׁלֹא אֵהָב עוֹד; שְׁאֵהָב כָּבֵר, שׁוֹב יֵאָהֵב.

47 פרוקנה הייתה נסיכה אתונאית שנישאה לטראוס מלך תראקיה. אחותה, פילומלה, באה לבקר, וטראוס  
אנס אותה ולאחר מכן עקר את לשונה כדי שלא תוכל לספר על מעשיו. פילומלה ארגה שטיח־קיר ובו  
תיאור חזותי של המעשה, וכך הצליחה להתגבר על השתיקה שנכפתה עליה. המשך הסיפור מחריד  
עוד יותר, אך דומה שהמשורר כאן נעזר במיתוס הזה רק לביסוס האנלוגיה לשתיקה ולשירה.

48 אמיקלאי הייתה עיר בחבל לאקוניה, קילומטרים ספורים מעיר המדינה ספרטה. אצל סרוויוס  
בקומנטאר על שירת ורגיליוס מסופר עליה כי לאחר מקרים חוזרים ונשנים של אזעקות שווא בדבר  
צבא מתקרב אל העיר, חוקקה אמיקלאי חוק שהטיל עונש כבד על כל המדווח על פלישה מתקרבת  
שתתברר כאזעקת שווא. כתוצאה מכך, כשבאו הספרטנים לכבוש את העיר, לא הָהִין אִישׁ להזהיר את  
אחיו, והעיר נכבשה על נקלה. מסיפור זה נוצר מטבע לשון יווני: "לשתוק יותר מאמיקלאי בעצמה".